

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Liikkuva kauppa ja kulttuurien kohtaaminen: tataarien kulku- ja markkinakauppa Suomessa vuosina 1870-1920

Wassholm, Johanna

Published in:
Satunnaisesti Suomessa

Published: 01/01/2018

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Wassholm, J. (2018). Liikkuva kauppa ja kulttuurien kohtaaminen: tataarien kulku- ja markkinakauppa Suomessa vuosina 1870-1920. In M. Lamberg, U. Piela, & H. Snellman (Eds.), *Satunnaisesti Suomessa* (pp. 215–232). Suomalaisen kirjallisuuden seura. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020102788502>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Liikkuva kauppa ja kulttuurien kohtaaminen

Tataarien kulku- ja markkinakauppa Suomessa vuosina 1870–1920

Suomalaisissa sanomalehdissä alkoi 1880-luvulla ilmestyä mainintoja ”itämaalaisista”, joista oli tehty havaintoja suuriruhtinaskunnan kaupankäyntipaikoilla (*Åbo Tidning* 23.9.1885, 3). Nämä aiemmin tuntemattomat kaupustelijat olivat islaminuskoisia tataareja, jotka olivat alkaneet harjoittaa pienimuotoista kauppa markkinoilla sekä kulkukauppaa kaupungeissa ja maaseudulla. Tulokasryhmä vahvisti edelleen sitä etnistä, kielellistä ja uskonnollista monimuotoisuutta, joka luonnehti 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun markkina- ja kulkukauppaa Suomessa. Tämän monimuotoisuuden selittää maantieteellinen läheisyys – ja vuoden 1809 jälkeen poliittinen yhdistäminen – monikansalliseen Venäjän valtakuntaan. Venäläinen vaikutus näkyi siinä, että Venäjältä peräisin olevat ryhmät, joihin etnisten venäläisten lisäksi kuuluivat itäkarjalaiset kulkukauppiat, juutalaiset ja tataarit – kuten myös puolalaiset ja virolaiset – olivat tavallinen näky suuriruhtinaskunnan kaupankäyntipaikoilla (Häkkinen 2005, 249). Pienkaupan liikkuvasta ja ylijaraisesta luonteesta muistuttaa myös se, että ruotsalaisia kulkukauppiaita liikkui Suomen länsiosissa, ennen kaikkea Ahvenanmaalla (Lundqvist 2008, 165; Storå 1984, 31).

Suuriruhtinaskunnan aikana tataarit eivät voineet saada kansalaisoikeuksia Suomen suuriruhtinaskunnassa. Vaikka he olivatkin Venäjän keisarin alamaisia kuten suomalaiset, he olivat suomalaisen lainsäädännön kannalta katsottuna ”ulkomaalaisia”. Suomen itsenäistymiseen saakka tataarien läsnäololle maassa oli tyypillistä väliaikaisuus ja ylijarainen liikkuvuus. Aiempi tutkimus osoittaa muuttoliikkeille olevan ominaista, että kulttuurinen tausta sekä sukulais- ja ystävyysverkostot kytkevät muuttajat sekä alkuperä- että kohdemaahan. Tämä piirre on vahva varsinkin muuttoliikkeen alkuaikoina, jolloin muuttajat ajoittain myös vierailevat lähtömaassa tai palaavat sinne joko väliaikaisesti tai lopullisesti (Light & al. 2004, 25). Maantieteellisesti tataarilaisten kauppiaiden muodostama verkosto ulottui heidän kotiseutunsa ja Suomen välille Pietarin ja Moskovan toimiessa merkittävänä välipysäkkeinä. Alkuaikoina liikkuvuus oli osittain kausiluonteista. Kesäisin tataarit viljelivät maata kotiseudulla, talvisin he harjoittivat markkina- ja kulkukauppaa Pietarissa ja Suomessa. Vaimot ja lapset pysyivät aluksi kotiseudulla, mutta vähitellen kauppiat alkoivat tuoda myös perheensä Suomeen (Leitzinger 1999, 25–27; Harviainen 2000, 4). Venäjän vallankumous, joka johti Suomen itsenäistymiseen ja Neuvostoliiton perustamiseen, pakotti tataarit

tekemään lopullisen valinnan kotiseudun ja Suomen välillä. 1920-luvun alussa myös mahdollisuudet pitää yhteyttä kotiseutuun heikkenivät Suomen ja Neuvostoliiton välisen rajan sulkeuduttua.

Tässä artikkelissa tarkastelen suomalaisen lehdistön rakentamaa kuvaa tataarien kaupankäynnistä eli sitä, miten uutisoinnilla tehtiin etnisiä kohtaamisia näkyviksi. Markkinoilla, toreilla ja muilla kaupankäyntipaikoilla paikallisväestö kohtasi Venäjältä kotoisin olevia ryhmiä, jotka kulttuuriltaan, kieleltään, uskonnoiltaan ja ulkonäöltään erosivat suomalaisten enemmistöstä. Aiemmassa tutkimuksessa onkin tähdennetty, että kaupankäyntiä on syytä tutkia myös kulttuurien kohtaamisen näkökulmasta (Rosander 1980, 9; Storå 1989, 34; Wassholm & Sundelin 2018, 3). Kulttuurinen kohtaaminen taas voidaan käsittää tapahtumana, jossa eritaustaiset ihmiset tapaavat ja tulkitsevat kohtaamisen omista eriävistä lähtökohdistaan (Illman & Nynäs 2017, 69–70). Kuten Laurence Fontaine osoittaa kulkukauppaa käsittelevässä kirjassaan *History of Pedlars in Europe* kulkukauppiaiden ja paikallisyhteisöjen kohtaamiset herättivät tavallisesti ambivalentteja tuntemuksia samalla kun niillä oli potentiaalia haastaa osapuolten kulttuurisia käytäntöjä (Fontaine 1996, 5). Tarkastelemalla tataarien ylijarajista kaupankäyntiä voimme nyansoida kansallisen historiankirjoituksen ja metodologisen nationalismin synnyttämää kuvaa suomalaisen yhteiskunnan etnisestä homogeenisyydestä menneisyydessä. Vaikka viime vuosikymmenen tutkimus on pyrkinyt haastamaan tätä käsitystä huomioimalla muun muassa menneisyyden ylijarajaiset verkostot, käsitys menneisyydestä kulttuurisesti yhtenäisenä kansakuntana elää yleisessä historiatietoisuudessa edelleen suhteellisen vahvana (Amelina & al. 2012; Tervonen 2014; Wickström & Wolff 2016).

Lähdeaineistona käytän sanomalehtiä, jotka tarjoavat mielenkiintoisen tarkastelukulman kulttuurien kohtaamiseen historiassa. Lehdistöllä oli 1800-luvun lopulla tärkeä merkitys mielikuvien luojana ja mielipiteiden muokkaajana (Stark 2011, 40–42). Arkipäiväisten kohtaamisten ohella lehtien voidaan näin ollen olettaa myötävaikuttaneen yleiseen mielipiteeseen markkinakauppaa harjoittaneista etnisistä vähemmistöistä. Kansallisarkiston toteuttaman sanomalehtien digitointi mahdollistaa haun kaikissa Suomessa vuoteen 1929 asti julkaistuissa sanoma- ja aikakauslehdissä. Niiden avulla saa hyvän käsityksen tilanteista ja yhteyksistä, joissa tataarien kaupankäynti herätti huomiota. Ilman digitoituja lehtiä ei olisi mahdollista muodostaa kokonaiskuvaa tataarien kaupankäyntiin liittyvästä kuvasta lehdistössä. Yhdistelemällä ruotsin- ja suomenkielisiä kaupankäyntiin liittyviä hakusanoja (esim. gårdfarihandel/kulkukauppa, marknad/markkinat) erilaisiin tataareista käytettyihin nimityksiin (esim. tatar*, tataar*, tattar* itämaalainen/österländning;

islaminuskoinen/mohammedan) sekä aineistoista löytyviin yksittäisten tataarien nimiin mainintoja löytyy runsaasti. Joissakin tapauksissa kirjoittajat ovat sekoittaneet tataarit ja romaneista käytetyn ”tattari”-nimityksen, mutta yleensä artikkelin konteksti paljastaa kumpaa ryhmää on tarkoitettu. Lopuksi on korostettava, että sanomalehdistössä esiintyvät kirjoitukset edustavat suurelta osin yksipuolisesti viranomaisten ja paikallisten kauppiaiden käsityksiä kaupankäynnistä. Tataari-kauppiaiden omista näkemyksistä ei aineiston perusteella voi juurikaan vetää pitkälle vieviä johtopäätöksiä, kuten ei myöskään heidän asiakkaittensa suhtautumisesta heihin ja heidän kaupittelemiinsa tavaroihin.

Aiemmassa tutkimuksessa tataarien harjoittama kulku- ja markkinakauppa on suhteellisen näkymätöntä. Kaupankäyntiä Suomessa käsittelevässä kirjallisuudessa tataarit mainitaan lyhyesti, yleensä itäkarjalaisten harjoittaman kulkukaupan yhteydessä (Häkkinen 2005, 249; Nevalainen 2016, 21–22). Itäkarjalaiset muodostivat kuitenkin tataareja huomattavasti suuremman ryhmän, ja heillä on näin ollen myös tataareja näkyvämpi asema suomalaisessa yleisessä historiatietoisuudessa. Myös tataareja käsittelevässä tutkimuksessa kulku- ja markkinakauppaa on käsitelty säästeliäästi, vaikkakin Harry Halén ja Antero Leitzinger sivuavat aihetta laajoissa katsauksissaan tataarien historiasta Suomessa. Halén ja Leitzinger nojaavat pääosin tataarien omaan suulliseen traditioon sekä muutamaa tataarien kaupankäyntiä käsitteleviin sanomalehtikirjoituksiin (Leitzinger 2006, 86–92; 1999, 36; Halén 1999, 316–318; 2011, 3–5). Yleisesti kulkukauppa sivutetaan tai mainitaan vain lyhyesti. Se kuvaillaan lähinnä tilapäisenä siirtymävaiheena tataarien myöhemmin menestyksekkäästi harjoittamaan liiketoimintaan, joka jatkui toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Huomiota herättää myös tataarien harjoittaman kulku- ja markkinakaupan kuvaaminen jännitteistä vapaaksi. Vaikka Harry Halén toteaaakin, että valtaväestön asenteet tataareja kohtaan olivat todennäköisesti osittain jakaantuneet, heidän mukautumisestaan suuriruhtinaskuntaan annetaan tyypillisesti ristiriidaton kuva: ”Mitään syrjäytymistä ei päässyt tapahtumaan, koska toimeentulon vaatima mukautuminen liitti [tataarit] saumattomasti yhteiskuntaan” (Halén 2011, 4). Analysoimalla syvällisemmin lehdistön luomaa kuvaa tataarien harjoittamasta kulku- ja markkinakaupasta voimme nyansoida käsityksiä tataareiden kaupankäyntiin liitetyistä assosiaatioista sekä heidän asemastaan Suomessa suuriruhtinaskunnan viimeisinä vuosikymmeninä.

Etninen monimuotoisuus ja kaupankäyntimenetelmät

Ne tataarilaiset kauppamiehet, jotka nyt äskeisin olivat vieraillemassa meidän kaupungissamme, olivat, kuten itse sanoivat, kotisin Saratowin ja Moskowan

kuvernementista Venäjällä. Siellä kehuiwat he omistawansa suuria maatiloja ja muita rikkauksia. He oliwat kaikki Muhamedin opin tunnustajia – – (*Turun Lehti* 26.9.1885, 3)

Aiemman tutkimuksen mukaan Suomessa kaupustelua harjoittaneet tataarit olivat pääosin kotoisin muutamista maalaiskylästä Nižni Novgorodin kuvernementtiin kuuluvasta Sergatšin piirikunnasta, joka sijaitsee noin 575 kilometriä Moskovasta itään (Halén 2011, 3; Baibulat 2004, 14). Tutkimuskirjallisuudessa heitä kerrotaan saapuneen myös Kazanin ja Simbirskin kuvernementeista (Leitzinger 1999, 25; Nevalainen 2016, 21–22), ja kuten yllä siteerattu lehtikirjoitus osoittaa, heitä saapui mahdollisesti lisäksi ainakin Saratovin ja Moskovon kuvernementeista. Suomeen tataarit saapuivat lähinnä Pietarista, jossa heitä oli asunut kaupungin perustamisesta lähtien, ja jossa monet elättivät itsensä kaupittelemalla rikkamaa, saippuaa ja käytettyjä vaatteita (Leitzinger 1999, 26; Khalidov 1994; Bekkin & Ståhlberg 2016). Pietarista käsin tataarit alkoivat 1860-luvun loppupuolelta lähtien vieraila Viipurissa. Suullisen perinteen mukaan heistä ensimmäiset olivat saippukauppiat Samaledtin Jusupoff (myöhemmin Yusuf 1852–1930) ja Alautdin Salavat (1860–1930), jotka kauppamatkalla Pietariin olivat humaltuneina nukahtaneet Suomeen matkalla olleeseen laivaan. Perillä he olivat harjoittaneet kulkukauppaa ja huomanneet sen olevan kannattavaa, minkä jälkeen he viestittivät Suomen suosiollisesta markkinatilanteesta Venäjällä asuville sukulaisilleen ja tuttavilleen. Toisen tarinan mukaan taas kaikki kulkukauppiat olisi hädetty Pietarista ennen Englannin kuninkaan vierailua kaupunkiin vuonna 1868, jolloin kauppias Hamidulla Rahimoff (1836–1894) olisi saapunut Viipuriin. Tämä tarina ei kuitenkaan voi pitää paikkaansa, koska Englantia hallitsi tähän aikaan hallinnut kuningatar Viktoria ei koskaan vierailut Venäjällä (Leitzinger 2006, 86, 91).

Sanomalehdistä markkina- ja kulkukauppaa harjoittavista tataarilaisista alkaa löytyä mainintoja 1880-luvun alkupuolella. Vuonna 1882 heidän mainitaan käyneen kauppaa Tampereella, vuonna 1883 heitä nähtiin Porvoossa ja vuonna 1885 ainakin Uudessakaupungissa, Turussa, Helsingissä ja Kotkassa, jossa heidän väitetään vierailleen usein jo monien vuosien ajan (*Tammerfors Aftonblad* 8.9.1882, 2; *Folkvännen* 2.7.1883, 2–3; *Kotka* 25.7.1885, 3; *Hufvudstadsbladet* 23.9.1885, 3; *Aura* 10.11.1885, 3). *Hufvudstadsbladet* kirjoittaa viimeksi mainittuna vuonna kaupungista kaupunkiin vaeltavasta ”paimentolaiskulkueesta”, josta viimeisen viiden vuoden aikana oli tullut tavallinen näky suuriruhtinaskunnassa. 1880-luvun loppupuolella tataareja alkaa ilmestyä myös Pohjanmaan rannikkokaupunkeihin. Vuonna 1888 esimerkiksi *Norra Posten*-lehdessä mainitaan, että Kokkolan talvimarkkinoille oli vanhojen tuttujen vierailijoiden lisäksi saapunut ”valtava määrä tataareja” (*Norra Posten* 31.10.1888, 3). 1890-luvulla tataarit kuvaillaan jo ”itsestään selvinä vieraina” varsinkin rannikkokaupunkien markkinoilla (*Björneborgs Tidning* 21.9.1899, 2). Hangossa pidetyiltä

markkinoilta raportoidaan vuonna 1892 että kaupungin kaduilla oli nähty muutamia tataareja, jotka nyttemmin vaikuttavat ”ehtivän joka paikkaan” (*Vestra Nyland* 23.9.1892, 3).

Tataarien saapumisen Suomen markkinoille selittää osittain kulutustavaroiden kysynnän kasvu. Suomen talous kasvoi 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä merkittävästi, samalla kun kuolleisuuden aleneminen johti väestökasvuun. Tämä johti siihen, että varsinkin alemmille väestöluokille ja työläisille avautui mahdollisuus kuluttaa aiempaa enemmän (Haapala 2007, 47–50; Mikkola & Stark 2009, 4). Venäjältä saapuneet kulkukauppiat pyrkivät osaltaan vastaamaan taloudellisen korkeasuhdanteen synnyttämän kulutustavaroiden kysynnän kasvuun. Myös kulkuyhteyksien kehitys edisti osaltaan ylijäädä kaupankäyntiä. Rautatie Riihimäen ja Pietarin välille valmistui vuonna 1870, mikä helpotti Venäjältä tulleiden kauppiaiden liikkumista, tavaroiden tuomista maahan sekä niiden kuljettamista maan sisällä (Jutikkala 1957, 337). Sitä mukaa kun rautatieverkosto laajeni, tataarit alkoivat harjoittaa kauppaa yhä useammalla paikkakunnalla. Kun rautatie avattiin Ouluun vuonna 1886, he alkoivat vieraillla jopa Kemissä ja Torniossa (Halén 1999, 317). Tataarit matkasivat ilmeisesti myös meritse. Kotkasta raportoidaan keväällä 1886, että kauppaa käyviä tataareja odotettiin viime vuosien tapaan runsain määrin kaupunkiin heti merenkulkukauden alettua (Kotka 24.4.1886, 3). Perustettuaan kaupunkiin kauppa- ja teollisuusliikkeitä, tatarilaiset kauppiat palkkasivat lisäksi muita tataareja kauppaamaan liikkeen tavaroita sen lähi-alueella polkupyörällä liikkuen. Pääosin kaupunkien markkinoilla ja tehdaspaikkakunnilla kauppaa käyneet ja rautateitse sekä meritse matkanneet tataarit erosivat tässä suhteessa itäkarjalaisista kulkukauppiaista, jotka liikkuiivat myös jalan ja joiden kauppaverkostot näin ollen kattoivat myös ne Suomen alueet, joihin laiva- tai rautatieyhteyttä ei ollut.

Islaminskoisia tataareja oli ollut Suomessa jo vuodesta 1809 lähinnä varuskuntakaupungeissa, joissa he palvelivat monikulttuurisessa Venäjän sotaväessä (Engman 2009, 223–225; Halén 2016, 151–175). Kaupankäyntiä 1870-luvulta lähtien harjoittavien tataarien kautta paikallisyhteisöt tulivat kuitenkin ensimmäistä kertaa laajemmin kosketuksiin vierasta kieltä puhuvan ja vierasta uskontoa tunnustavien ”muukalaisten” kanssa. Kaupankäyntipaikoilla heidän läsnäolonsa vahvisti entisestään Suomessa harjoitettua pienkauppaa leimaavaa monimuotoisuutta, jota eräs kirjoittaja Turussa vuonna 1905 pidettyjen markkinoiden yhteydessä kuvaa seuraavasti:

Sekalaisessa myllerryksessä näkyi torilla tataareja, juutalaisia, venäläisiä, oman maan käsityöläisiä, kankaiden myyjiä, hedelmä- ja vihanneskaupustelijoita ym. Huomattavan ison joukon muodostivat kiertelevät kaupustelijat, jotka hyvällä menestyksellä möivät jos jonkinlaista rihkamaa” (*Åbo Underrättelser* 17.9.1905, 2).

Tataarien lisäksi toreilla ja muilla kauppapaikoilla esiintyi itäkarjalaisia kulkukauppiaita sekä venäläisiä ja juutalaisia entisiä sotilaita. Viimeksi mainitut olivat vuonna 1858 julkaistun asetuksen nojalla saaneet luvan asettua Suomeen asumaan ja elättää itsensä pienkaupalla suoritettuaan asevelvollisuutensa loppuun (Wassholm 2017, 593–596; Torvinen 1989, 24–31; Ekholm 2014, 49–50). Tataarien ohella juutalaiset kauppiat edustivat 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä ryhmää, jota Suomessa ei aikaisemmin oltu nähty. Yhdessä ryhmät erottautuivat valtaväestöstä sekä ulkonäöltään, kieleltään että uskonnoltaan, mikä todennäköisesti selittää, miksi tataarit ja juutalaiset mainitaan lehdistössä huomattavan usein rinnakkain (*Ekenäs Notisblad* 20.9.1887, 3; *Borgåbladet* 26.1.1889, 2; *Folkwännen* 8.10.1889, 3; *Nystads Tidning* 5.2.1896, 1).

Kuvaukset tataarien kauppaamista tavaroista ja heidän kaupankäyntimenetelmistään noudattavat kaavaa, joka on tyypillinen lehdistön luomille kertomuksille etnisten ryhmien harjoittamasta pienkaupasta. Nämä stereotyyppiset kuvaukset koskevat esimerkiksi tataarien myymiä tavaroita, joihin ensisijaisesti kuuluivat turkikset, nahkatuotteet sekä matot (*Nystads Tidning* 5.2.1896, 1; *Hufvudstadsbladet* 1.10.1886, 2; *Kristinestads Tidning* 4.2.1899, 2; *Fredrikshamns Tidning* 7.10.1896, 2; *Vestra Nyland* 13.10.1893, 2; *Kotka* 25.7.1885, 3). Näiden päätuotteiden lisäksi tataarien mainitaan kaupitelleen jos jonkinlaista rihkamaa ja pientavaraa, kuten pöytä- ja nenäliinoja, pyyhkeitä, vaatteita, tohveleita, hevosvarusteita, porsliineja, messinkituotteita sekä leikkikaluja (*Nystads Tidning* 5.2.1896, 1; *Kotka* 25.7.1885, 3; *Kristinestads Tidning* 4.2.1899, 2; *Norra Posten* 31.10.1888, 3; *Hufvudstadsbladet* 1.10.1886, 2; *Vestra Nyland* 13.10.1893, 2; *Åbo Underrättelser* 28.9.1908, 2). Kotkasta raportoidaan vuonna 1885, että kaupunkiin saapuneet tataarit olivat aluksi pääasiassa myyneet kankaita ja liinoja. Havaittuaan, että paikalliset viranomaiset eivät juurikaan puuttuneet heidän kaupankäyntiinsä, he olivat kuitenkin alkaneet laajentaa tavaravalikoimaansa. Muutaman vuoden kuluessa heidän kaupankäyntinsä väitettiin muuttuneen yhä röyhkeämmäksi, niin että he möivät jo ”melkein kaikkea” (*Kotka* 25.7.1885, 3). Etnisten vähemmistöjen kauppaamille tavaroille tyypillisellä tavalla tataarien kauppatavaroita kuvaillaan sanomalehdissä kuitenkin huonolaatuisiksi. Esimerkiksi *Aurassa* vuonna 1885 julkaistussa artikkelissa heidän väitetään myyvän ”jos mitäkin kelwotonta romua” (*Aura* 10.11.1885, 3; Leitzinger 2006, 91; Halén 1999, 316–317).

Myös tataarien kaupankäyntimenetelmät herättävät huomiota lehdistössä. Lukijan huomio yritetään huonolaatuisten tavaroiden lisäksi kiinnittää tataarien tapaan käydä kauppaa, joka

kuvataan siinä määrin epäilyttäväksi, että kirjoittajat katsovat aiheelliseksi varoittaa ostajia joutumasta huijatuiksi:

Ne pettävät ihmisiä erinomaisella kauppiasky'yllänäs ja huonoilla tawaroillansa. Mutta ei siinä kyllin, ne käyttävät hyväksensä mitä keinoja milloinkin sopii. Eilen ehtoolla nähtiin kauppiatorilla muutaman tatarilaisen kaupittewan tawaroitansa eräälle siivolle maanisälle, waan kuin hän wastasi kieltämällä, rupesi tatarilainen tapansa mukaan herjaamaan isäntää köyhäksi ja wielä siihenkään tyytynytään kun alkoi ropsia talonpoikaa korwille, niin että tämä kolmin kerroin meni nurin niskoin. Tatar korjattiin kuitenkin putkaan, mutta sellaisten kulkiain kanssa, joilla kuitenkin on matkapassit, on paljon waiwaa [?] ennenkuin oikeuden perille tullaan (*Tampere* 6.9.1884, 3).

Tataareille tyypillisinä kaupankäyntimenetelminä pidettiin esimerkiksi ”röyhkeää tungettelevaisuutta”, johon kuului ”omalaatuinen tapa tyrkyttää tavaroita ostajalle” (*Kotka* 25.7.1885, 3; *Hufvudstadsbladet* 1.10.1886, 2). Tällaiset menetelmät johtivat toisinaan siihen, että paikalliset ostajat joutuivat petetyiksi. Markkinapaikoilla tataarit eivät kuvausten mukaan tyytyneet käymään kauppaa heille osoitettujen myyntikojujen äärellä, vaan he liikkuivat aktiivisesti markkinaväen keskuudessa tyrkyttäen mahdollisille ostajille hanakasti ”venäläisiä kankaita ja venäläistä rihkamaa” (*Borgå Nya Tidning* 30.6.1893, 3). Sanomalehtien mukaan he pyrkivät usein myös epärehellisin keinoin ottamaan haltuunsa torien parhaat myyntipaikat. Tällainen tapaus mainitaan esimerkiksi *Hufvudstadsbladetissa* vuonna 1886. Muutamat tataarit olivat ennen Helsingissä pidettyjä syysmarkkinoita maksaneet kaksi markkaa oikeudesta myydä koreja pienen myyntipöydän ääressä. Todellisuudessa he valloittivat kuitenkin huomattavasti isomman myyntialueen, josta olisi pitänyt maksaa vähintään kymmenkertainen hinta (*Hufvudstadsbladet* 1.10.1886, 2). Ongelmana kuvataan myös suomalaisten ostajien tottumattomuus tataarien röyhkeään tapaan tinkiä, jonka seurauksena kokemattomat asiakkaat maksoivat heidän tawaroistaan jopa kolme tai neljä kertaa liian korkean hinnan (*Norra Posten* 31.10.1888, 3; *Turun Lehti* 22.9.1888, 2). Ian Mitchell onkin osoittanut, tämänkaltaiset kuvaukset etnisten vähemmistöjen kauppaamista tuotteista ja heidän kaupankäyntimenetelmistään ovat tavallisia ja noudattavat stereotyyppistä kaavaa (Mitchell 2016, 62–63).

Laillisen ja laittoman rajamailla

Tataarilaisia on ilmaantunut markkinoille oikein runsaammassa määrässä. He kaupittelevat tietysti luvallista waan aliarwoista tawaraa, mutta kuitenkin huomautamme asianosaisia siitä, että he owat katsoneet sopiwaksi käyttää täällä kulkurikauppaa kulkien talosta taloon ja kohdellen talonasukkaita mitä häwyttömimmillä tawalla. Heidän menetyksensä on jo muissakin Suomen kaupungeissa tuottanut heille sakkoa (*Aamulehti* 26.2.1884, 2).

Yksi kulkukaupalle tyypillinen piirre on ollut laillisen ja laittoman rajamailla toimiminen. Tämä on muun muassa näkynyt lainsäädännön ja lakien soveltamisen ristiriitana; lakeja, asetuksia ja sääntöjä on monesti tulkittu epä johdonmukaisesti virkakoneiston eri tasoilla (Lindberg 2018). Laki, joka salli kulkukaupan harjoittamisen vain suuriruhtinaskunnan kansalaisoikeudet omaaville henkilöille, oli kuitenkin yksiselitteinen. Koska tataarit islaminuskoisina eivät voineet saada Suomen kansalaisoikeutta, he eivät voineet laillisesti elättää itseään kulkukaupalla. Markkinakauppaa he saattoivat kuitenkin käydä laillisesti edellyttäen, että he suorittivat kaupungin viranomaisten vaatimat maksut. Toisinaan erityisen velvollisuudentuntoiset nimismiehet vangitsivat laitonta kulkukauppaa harjoittaneita Venäjän alamaisia, myös tataareja (Nevalainen 2016, 119–120; Wassholm & Sundelin 2018, 9). Jos syytökset todettiin oikeiksi, tuomio oli tavallisesti kauppatavaroiden takavarikointi ja sakkorangaistus (*Hämeen Sanomat* 7.12.1886, 2; *Päivälehti* 4.5.1898, 4; *Wasa Tidning* 7.4.1898, 2; *Kotka* 14.4.1898, 3; *Wiipuri* 1.1.1911, 3). Vangitseminen ja syytteeseen asettaminen voidaan kuitenkin nähdä poikkeuksena. Yleensä sekä asiakkaat että viranomaiset katsoivat laitonta kulkukauppaa läpi sormien, mikä viittaa siihen, että sille oli paikallisyhteisössä kysyntää.

Sanomalehdissä julkaistut yleisökirjoitukset osoittavat myös, että kysymys kaupan laillisuudesta oli tavallisille kansalaisille monessa tapauksessa varsin epäselvä. Tämän osoittaa esimerkiksi *Vasabladetissa* vuonna 1898 julkaistu kirjoitus, jonka otsikko on muotoiltu kysymykseksi: ”Onko tataari-kauppa luvallinen?” Kysymys oli ajankohtainen, sillä Vaasan seudulla oli liikkunut useita tataarilaisia kulkukauppiaista, joita nyt epäiltiin laajamittaisesta laittoman kaupan harjoittamisesta (*Wasa Nyheter* 28.1.1898, 3; *Wasa Tidning* 7.4.1898, 2). Tietyt tahot olivat toisaalta jo varhaisessa vaiheessa tietoisia tataarien harjoittamaa kauppaa ohjaavista laeista, asetuksista ja määräyksistä. Yleisimmin tataareja syytettiin siitä, että he eivät pitäytyneet markkinakaupassa, joka oli heille ainakin periaatteessa sallittu, vaan harjoittivat sen ohessa kulkukauppaa. Näin heidän väitettiin menettelevän kaupungeissa, joissa järjestettiin markkinoita, mutta myös maaseudulla ja muissa kaupungeissa, kun he matkasivat seuraaville markkinoille seuraavaan kaupunkiin.

Ei liene yllättävää, että paikalliset kauppiat ja käsityöläiset erityisen hanakasti pyrkivät kiinnittämään viranomaisten huomion tataarien laittomaan kauppaan. Erityistä kitkaa tataarien ja paikallisten elinkeinonharjoittajien välille syntyi Kotkassa, jossa kauppiat jo vuonna 1885 yleisökirjoituksessa valittivat ”kaupunkiin tulvineista” tataarikaupustelijoista (*Kotka* 25.7.1885, 3). Kauppiat väittivät tataarien kaupankäynnin koetelleen juuri heidän kotikaupunkiaan erityisen vahvasti: ”Kuleksiwia tataareja nähdään kyllä silloin tällöin useilla

seuduin maatumme, mutta tuskin liene mikään pikkukaupunki niin runsaassa määrin kuin meidän pikkukaupunkimme siunattu tuommoisilla kaupustelijoilla” (*Kotkan Sanomat* 29.11.1892, 2; *Kotka* 1.12.1892, 2). Tässä yhteydessä mainitaan myös, että useat tataarilaiset olivat jo asettuneet kaupunkiin pysyvästi. Elinkeinonharjoittajien esittämä kritiikki kohdistui ensisijaisesti kaupunginviskaaliin ja maistraattiin. Syytösten mukaan nämä eivät olleet ryhtyneet toimenpiteisiin laittoman kaupan kitkemiseksi, vaikka tataarit harjoittivat sitä suoraan heidän silmiensä alla. Viranomaisia vaadittiin karkottamaan nämä ”pradajarit” (venäjän verbistä *prodats’* = myydä) kaupungista, niin kuin naapurikaupungeissa Haminassa ja Loviisassa oli tehty (*Kotka* 25.7.1885, 3; 24.4.1886, 3).

Kotkan konflikti jatkui ainakin 1890-luvun alkupuolelle. Kaupungin kauppiaat ja käsityöläiset syyttivät yhä uudestaan viranomaisia siitä, että ne sallivat laittoman tataarikaupan ”toreilla, kaduilla ja taloissa”. Tämän väitettiin aiheuttavan huomattavaa tappiota paikallisille elinkeinonharjoittajille, jotka maksoivat omasta elinkeino-oikeudestaan korkeita veroja ja muita maksuja. Yhdessä vaiheessa kauppiaat uhkasivat jopa ottaa oikeuden omiin käsiinsä, jos viranomaiset eivät edelleenkään hoitaisi velvollisuuttaan. Vaikuttaa siltä, että viranomaiset väliaikaisesti myös tiukensivat kaupankäynnin valvontaa; vuonna 1886 kulkukauppa kaupungissa kiellettiin. Kiellon vaikutus jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi. Keväällä 1888 kauppiaat valittivat, että tataarit olivat palanneet ja jatkoivat kaupankäyntiä entiseen tapaan. Nyt he tosin eivät tehneet sitä julkisesti vaan salaa. Tästä syystä elinkeinonharjoittajat katsoivat jälleen aiheelliseksi kehottaa viranomaisia saattamaan tataarit edesvastuuseen, jos he eivät noudattaneet lakia. Erikseen vaadittiin, että viranomaiset eivät tapansa mukaan suhtautuisi vaatimukseen ”välipitämättömästi ja väheksyen” (*Kotka* 24.4.1886, 3; 9.6.1888, 3; 1.12.1892, 2). Tälläkään kerralla ongelmaan ei saatu paikallisia elinkeinonharjoittajia tyydyttävää ratkaisua. Samoja vaatimuksia esitettiin vielä vuonna 1892:

Usein on jokainen ollut tilaisuudessa lukemaan sanomalehdistössämme, että noitten kuleksijain tawaroita on otettu takawarikkoon ja että omistajat owat tuomitut sakkoihin. Walitettawasti kyllä eiwät asianomaiset meidän kaupungissamme ole onnistuneet ottamaan tataarilaisten tawaroita takawarikkoon, waikka tataarilaiset monta vuotta owat harjoittaneet luwatonta kauppaa Kotkassa. Emme tiedä, riippuuko se siitä, että tataarit owat niin taitawia pujahtamaan piiloon, kun hätä tulee, waiko asianomaisten huolimattomuudesta. (*Kotkan Sanomat* 29.11.1892, 2)

Konfliktissa huomiota herättää se, että sanomalehti *Kotka* julkaisi vuonna 1885 nimimerkin ”Tataari” allekirjoittaman vastineen kauppiaiden syytöksille. Tuntematon kirjoittaja mainitsee tuntevansa itsensä velvoitetuksi esiintymään tataarien ja viranomaisten ”yhteiseksi puolustukseksi”, koska kaupunginviskaali – joka kirjoituksessa kuvataan tataarien ”vanhana

suosijana” – ei ollut ottanut kantaa kauppiaiden valituksiin. Kirjoittaja antaa täten syyllistetyille tataareille äänen, joka muutoin harvoin saa sijaa sanomalehtikirjoituksissa. Hän puolustaa tataareja ja tähdentää, että kauppiaiden antama kuva tataarien kaupankäynnistä ja viranomaisten toimintatavoista oli vääristynyt ja epäoikeudenmukainen. Tataarit eivät suinkaan myyneet ”melkein kaikkea” kuten kauppiaat väittivät. Kuka tahansa kotkalainen voisi todistaa, että kaupungissa ei voinut tehdä päivittäisostoksiaan käymällä kauppa pelkästään tataarien kanssa. Kirjoittaja myös korostaa, että tataarien harjoittaman kaupan laittomuutta ei voitu yksiselitteisesti todistaa, ja esittelee kaupunginviskaalin järkevänä miehenä, joka oli oivaltanut, että tataarit toivat Kotkan kaupankäyntiin eloa ja tervettä kilpailua. Se tosiasia, että Loviisassa ja Haminassa ei sallittu tataarien kaupankäyntiä, todisti kirjoittajan mukaan ainoastaan, että naapurikaupungit olivat kaupallisessa mielessä jääneet Kotkasta jälkeen (*Kotka* 15.8.1885, 3).

Samankaltaisia ristiriitoja kuin Kotkassa esiintyi myös muilla paikkakunnilla. Tammisaarella paikalliset kauppiaat esittivät vuonna 1892 paikallislehdessä kysymyksen, kuinka kauan kaupungin viranomaiset aikoivat sallia tataarien vaeltaa talosta taloon kaupitellen ”venäläisiä riepua ja liinoja”. Myös täällä kauppiaat kuvasivat ”huutavana epäoikeudenmukaisuutena” sitä, että tataarit, jotka eivät maksaneet veroja ja muita elinkeinomaksuja, kaupittelivat samoja tavaroita kuin paikalliset elinkeinonharjoittajat. Ja kuten Kotkassa kritiikin kohteeksi joutui myös täällä kaupunginviskaali, jota kauppiaat kehottivat nostamaan syytteen laitonta ”tataarikauppaa” vastaan kuten monella muulla paikkakunnalla oli tehty (*Vestra Nyland* 23.9.1892, 3). Samaan epäkohtaan kauppiaat kiinnittivät huomiota Turussa vuonna 1898, ja samana vuonna myös Kemissä, jossa ryhmä kauppiaita julkaisi paikallislehdessä yleisökirjoituksen: ”se ei ole oikein, että ulkomaalaiset (tataarilaiset) saavat harjoittaa kauppa niin suuressa määrässä kuin nyt tälläkin haawaa muuan tullivahtimestari Pietilän talossa asuva tataarilainen – on monta vuotta eri kerroilla tehnyt, wahingoksi ei ainoastaan Kemin kaupungin kauppiaille, vaan juuri niillekin, jotka häneltä eli heiltä (niitä on toisinaan useampiakin) ostawat”. Viimeksi mainitussa tapauksessa kauppiaat eivät kuitenkaan olleet varmoja tataarikaupan epälaillisuudesta; he vaativat viranomaisilta lähinnä selvitystä asiasta (*Åbo Underrättelser* 10.12.1898, 2; *Perä-Pohjolainen* 20.8.1898, 4).

Kauppiaiden usealla paikkakunnalla esittämät väitteet siitä, että viranomaiset suhtautuivat tataarien kauppaan epäjohdonmukaisesti, kuten myös se, että edes kauppiaat itse eivät aina olleet selvillä kaupan laillisuudesta, valaisee pienkauppaan usein yhdistettyä sekaannusta ja ristiriitaa. Paikallisten kauppiaiden, viranomaisten ja tataarilaisten kauppiaiden väliset konfliktit ovat esimerkkejä sellaisista tekijöistä, jotka usein aiheuttivat kitkaa

paikallisyhteisöjen ja liikkuvien kauppaa harjoittavien etnisten ryhmien kesken. Yhtäältä kaupustelu herätti vastustusta paikallisten kauppiaiden ja käsityöläisten keskuudessa, jotka näkivät sen epäoikeudenmukaisena uhkana omalle elinkeinolle. Toisaalta myös laitonta kauppaa katsottiin tavallisesti läpi sormien, mutta vain niin kauan kuin kaupustelijat pysyttelivät siinä kapeassa markkinasektorissa, jossa heidät pyrittiin pitämään. Yleensä ”ulkoa” tulleet ryhmät muuttuivat uhkatekijöiksi ja saivat paikalliset kauppiat reagoimaan vasta kun heidän pelättiin laajentavan kaupankäyntiään paikallisten kustannuksella. Näin kävi esimerkiksi Turussa 1880-luvulla, kun juutalaiset kaupustelijat, jotka lain mukaan saivat käydä kauppaa lähinnä käytetyillä vaatteilla, perustivat kauppalikkeita ja alkoivat myydä valmisvaatteita, joita he ylirajaisia kauppaverkostojensa hyödyntäen toivat maahan Venäjältä (Wassholm 2017, 609–615).

Uhkaava liikkuvuus

Warokaa tataareja! Kuten tiedetään, kuljeskelee kaupungeissamme joukko epäsiisteihin kauhtanoihin puettuja tataareja, jotka likaisine pusseineen, usein puoliwäkisten, tunkeutuvat asuntoihin tyrkytelleen kaupaksi waatetawaroita. Kun heidän kauppatawaransa owat kotoisin Wenäjältä ja tuodaan tänne Pietarin kautta ilman pienimpiäkään warokeinoja, woi helpostikin tapahtua että niiden mukana kulkee tänne kolerataudin siemeniä. (*Turun Lehti* 25.8.1894, 2–3)

Lainaus valaisee liikkuvaan elämäntapaan tavallisesti liitettyjä potentiaalisia uhkia ja vaaroja. Liikkuvat ryhmät ovat paikallisyhteisöjen näkökulmasta usein edustaneet ”toiseutta”, jota on hyödynnetty pelon mekanismien luomiseen ja ylläpitämiseen (Häkkinen 2005, 226–227). Tällaiset mekanismit aktivoituvat varsinkin tilanteissa, joissa pelko voidaan liittää johonkin konkreettiseen uhkaan. Tataarilaisten pienkauppiaiden tapauksessa tällaisen uhan muodosti heidän ylirajaiset kauppaverkostonsa, jotka ulottuivat Suomesta Nižni Novgorodiin, merkittävä markkinapaikka Venäjän ja Aasian välillä (Lincoln Fitzpatrick 1990). Koska tataarit oletettavasti toivat osan Suomessa myymistä tavaroistaan sieltä asti, heidän kaupankäyntinsä liitettiin 1890-luvulta lähtien koleraepidemioiden leviämisen pelkoon. Koleraa oli esiintynyt Suomessa 1830-luvulta lähtien, ja vuosina 1853 ja 1871 tautiin oli kuollut satoja ihmisiä. Kun vuonna 1892 tuli tieto Venäjällä alkaneesta laajasta koleraepidemiasta, viranomaiset ryhtyivät toimenpiteisiin taudin leviämisen estämiseksi (Pesonen 1980, 382–383; Nygård 2004, 214–216).

Vuosina 1892, 1893 ja 1894 keskus- ja paikallishallinnon tasolla tehtiin päätöksiä, joilla epidemian leviäminen pyrittiin taltuttamaan. Yksi tällainen toimenpide oli markkinoiden rajoittaminen tai peruuttaminen, mikä estäisi mahdollisten tartuntalähteiden maahantuonnin Venäjältä suuriruhtinaskuntaan. Esimerkiksi 1892 Viipurin, Kuopion, Mikkelin, Hämeenlinnan

ja Tampereen syysmarkkinat peruttiin kokonaan senaatin päätöksellä (*Vestra Nyland* 9.9.1892, 2). Myös Turun terveyslautakunta anoi senaatilta kaupungin syysmarkkinoiden perumista, mutta anomusta ei huomioitu. Syysmarkkinoiden lähestyessä paikallislehdet raportoivat, että kaupunkiin oli tavan mukaan saapunut tataareja, venäläisiä ja muita kauppiaita alueilta, joilla parhaillaan esiintyi koleraa. Heidän tiedettiin tuoneen mukanaan muun muassa nahkatuotteita, turkiksia ja kankaita, joiden pelättiin sisältävän tartunta-aineita. Tästä syystä heidän tuomiaan tuotteita ei pitäisi päästää kaupunkiin, ainakaan ennen kuin ne oli perusteellisesti desinfioitu (*Åbo Underrättelser* 14.9.1892, 2). Turun terveyslautakunta julkaisi paikallislehdissä ilmoituksia, joissa kaupunkilaisia kehoitettiin välttämään joutumasta kosketuksiin ”muukalaisten, varsinkaan kulkukauppioiden kanssa”. Ilmoituksissa tähdennetään myös sitä, että ”talosta taloon vaeltavilla” tataareilla oli poliisijärjestyksen mukaan lupa käydä kauppaa ainoastaan kauppatorilla ja vain markkinapäivinä. Kolerauhkaa silmällä pitäen oli erityisen tärkeää, että kaupunkilaiset eivät päästäneet tataareja koteihinsa, ja että poliisi valvoi laitonta kulkukauppaa (*Åbo Underrättelser* 14.9.1892, 2).

Vuoden 1893 syksyllä koleraan uhka oli jälleen ajankohtainen. Hämeenlinnassa, jossa edellisen vuoden syysmarkkinat oli peruttu, sanomalehdissä kirjoitettiin, että markkinakauppiaita oli saapunut kaupunkiin suhteellisen vähän, mutta että näiden joukossa oli runsaasti tataareja – ”toiwossa nähtävästi, että he suuriakin afäärejä toimittawat markkinoilla”. Kaupungin maistraatti julkaisi paikallislehdessä kuulutuksen, jossa markkinaväkeä kehoitettiin välttämään kaupantekoa tataarien kanssa. Lisäksi esitettiin, että tataarilaiset kauppiaat tulisi panna lääkärin tutkittaviksi niin kauan kuin he viipyvät paikkakunnalla. Muutamaa päivää myöhemmin lehdet varoittavat kaupunkilaisia jälleen maistraatin puolesta markkinoille saapuneista tataarilaisista ja muista kauppiaista. Kaupunkilaisia kehoitettiin viipymättä ilmoittamaan poliisille, jos tataarit yrittäisivät ”taloissa kaupitella ja myydä tawaroitansa” (*Hämäläinen* 23.9.1893, 1; 27.9.1893, 3). Samana vuonna myös Tammisaaren kaupungin terveyslautakunta valmistautui tuleviin syysmarkkinoihin varoittamalla kaupunkilaisia ”venäläisistä ja tataarilaisista” kaupustelijoista joiden totuttuun tapaan odotettiin saapuvan markkinoille. Kaupungissa he kauppaisivat nahka- ja pellavatavaroita, jotka oli hankittu paikkakunnilta, joilla esiintyi koleraa (*Vestra Nyland* 3.10.1893, 2; *Ekenäs Tidning* 7.10.1893, 2).

Samantapaisena koleraan uhka näyttäytyi vielä 1900-luvun alussa, vuosina jolloin tautia esiintyi Venäjällä runsaasti. Ainakin vuosina 1908 ja 1910 markkinoita Suomessa rajoitettiin tai pyrittiin rajoittamaan koleraan vedoten. Koska koleraan uhka kytkettiin hygieniaan, kuvaukset tataarilaisista ja muista Venäjään liitetyistä kauppiaista muuttuivat tässä

yhteydessä erittäin kielteisiksi, kuten seuraava lainaus vuodelta 1892 osoittaa: ”Rähjäiset tataarit myyvät likaisia kankaita ja vaatteita, joita sata likaista käsiparia on koskettanut, ennen kuin sadas ensimmäinen asiakas ostaa niistä palasen” (*Östra Finland* 7.9.1892, 3). Kritiikin kohteeksi eivät joutuneet ainoastaan myyjät, vaan myös markkina- ja kulkukauppiailta tavaroita ostavia henkilöitä kuvataan vastuuntunnottomiksi. Tällaista pienkaupalle tyypillistä kritiikkiä esittää eräs kirjoittaja esimerkiksi *Kotka*-lehdessä vuonna 1895: ”On myös kyseenalaista, onko niillä henkilöillä, jotka käyvät kauppaa tataarien kanssa, asianmukainen käsitys siisteydestä ja puhtaudesta. Lienee yleisesti tiedossa, että puhtaus on tataareille tuntematon käsite. Tämän toteamiseksi riittää katsahdus tataareihin, ja niihin riepuihin, joihin heidän kauppatavaransa on kiedottu” (*Kotka* 28.2.1895, 2).

Kulkukauppa ja poliittinen konflikti

Suomen ja Venäjän välinen poliittinen konflikti, joka alkoi 1860-luvulla ja kärjistyi vuosisadan loppua kohden, vaikutti myös osaltaan suomalaisten asenteisiin Venäjältä kotoisin olevia kulkukauppiaita kohti. Venäläinen kansallismielinen lehdistö syytti suomalaisia viranomaisia venäläisten alamaisten huonosta kohtelusta, kun taas Suomessa kulkukauppiaita syytettiin venäläisten viranomaisten käytyreiksi ja perättömien maanjakohuhujen levittämisestä maattoman väestön keskuudessa (Jussila 2004, 453–458; Rasila 1961, 140–141; Naakka-Korhonen 1988, 46–48). Syytökset maanjakohuhujen levittämisestä saivat alkunsa jo 1890-luvulla, mutta erityistä eripuraa kulkukauppiat herättivät vuonna 1899 julkaistun Helmikuun manifestin jälkeen. Manifesti käytännössä kumosi Suomen autonomian, ja Venäjältä kotoisin olevia kulkukauppiaita alettiin nyt myös syyttämään nimikirjoitusten keräämisestä adressiin, jonka väitettiin olevan vastaveto Suomen autonomian säilyttämisen puolesta kerätylle ”suurelle adressille”. Lehdistö syytti kulkukauppiaita nyt avoimesti kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin johtaman venäläishallinnon käytyreiksi, ja keväällä 1899 nimismiehiä kehoitettiin vangitsemaan ja kuulustelemaan maassa laittomaa kulkukauppaa harjoittavat Venäjän alamaiset (Tommila 1999, 247–248; Polvinen 1985, 213–215). Muutaman kuukauden sisällä useita Venäjältä tulleita kulkukauppiaista, heidän joukossaan tataareja, pidätettiin eri puolilla Suomea (*Vestra Nyland* 21.3.1899, 4; *Tampereen Uutiset* 15.3.1899; *Wiborgsbladet* 16.4.1899, 2; *Wiborgs Nyheter* 22.4.1899, 3; *Nya Pressen* 2.9.1899). Vaikka epäilyt kohdistuivatkin kaikkiin Venäjältä tulleisiin kulkukauppiaisiin, joissakin yhteyksissä lehdistö mainitsee epäilyttävinä ainoastaan tataarit (*Wiborgs Nyheter* 22.4.1899, 3; *Kotkan Uutiset* 23.4.1899, 1; *Kotka Nyheter* 29.4.1899, 3).

Myös konfliktin venäläinen osapuoli käytti kulkukauppiaiden asemaa hyväkseen omassa poliittisessa agendassaan. *Finljudskaja Gazeta*, Venäjän hallinnon Suomeen vuoden 1900 alussa perustama sanomalehti, julkaisi jo saman keväänä kuusiosaisen artikkelisarjan Venäjältä kotoisin olevien kulkukauppiaiden kaltoinkohtelusta suuriruhtinaskunnassa (Torvinen 1989, 251; Wassholm & Sundelin 2018, 13–14). Nämä kirjoitukset puolestaan voidaan nähdä valmisteluna kesällä 1900 annetulle asetukselle, joka salli kulkukaupan harjoittamisen suuriruhtinaskunnassa Venäjän alamailla. Asetus oli ristiriidassa suomalaisen oikeuskäsityksen kanssa ja vahvisti ennestään epäilyksiä Venäjältä tulleiden kauppiaiden ja venäläisen hallinnon yhteisistä intresseistä. Jo keuhällä 1899 Viipurin poliisin ilmoitettiin vanginneen ”kuleksiwan tatarilaisen”, jonka taskusta väitettiin löytyneen konseptit kenraalikuvernööri Bobrikoville osoitetusta kirjeestä jossa ”maankiertäjä” valitti katkerasti hänen osakseen Suomessa tullutta kohtelua” (*Kaiku* 2.10.1899, 3; *Tornio* 7.10.1899, 3). Eräät Venäjältä tulleet kulkukauppiat käyttivät myös tilaisuutta hyväkseen ja anoivat asetuksen nojalla venäläismielisiltä kuvernööreiltä lupaa harjoittaa kulkukauppaa Suomessa. Lupia myös myönnettiin, lehtitietojen mukaan esimerkiksi vuonna 1901 Venäjän alamailla Mustafa Husnetdinoffille ja Schaker Hairetdjinoffille (*Åbo Underrättelser* 28.3.1901, 2; *Åbo Tidning* 28.3.1901, 2; *Västra Finland* 30.3.1901, 2).

Venäläistämiskaudella tataareihin ja muihin Venäjältä tulleisiin kulkukauppiaisiin kohdistetut epäluulot sekoittuivat näin ollen politiikkaan. Todisteita kulkukauppiaiden poliittisesta toiminnasta on vaikea löytää, mutta Suomen sanomalehdissä julkaistiin vuoden 1899 jälkeen useita heitä ja heidän toimintaansa kritisoivia kirjoituksia. Myös *Finljudskaja Gazetassa* venäläisten kulkukauppaa Suomessa käsitteleviä kirjoituksia julkaistiin 1900-luvun alussa kymmenittäin (*Finljudskaja Gazeta* 1900–1905). Vaikka kulkukauppa jatkui 1900-luvun alussa, poliittinen konflikti vaikutti todennäköisesti jossain määrin pysyvästi siihen Suomessa liitettyihin asenteisiin. Tätä käännettä valaisee myös lehdistössä yhä vihamielisempi ja poliittisesti väritynyt retoriikka, jota edustaa esimerkiksi seuraava viipurilaisen kauppiaan G. A. Ahrenbergin paikallislehdissä vuonna 1899 julkaisema ilmoitus: ”Tataarit pois! Tehdäkseni näitten kiusankappaleitten poisajamisen mahdolliseksi, myyn nyttemmin myöskin yksitellen nenäliinoja, huiveja, pöytäliinoja, saaleja peitevilttejä, matrassikankaita y.m. paljon huokeammalla kuin nämä valehtelijat” (*Wiipuri* 21.4.1899).

Kaupankäynnin haasteet ja mahdollisuudet

Olen tarkastellut edellä Suomessa 1880-luvulta alkaen markkina- ja kulkukauppaa harjoittaneita tataarikauppiaita, joita aiemmassa tataarien historiaa käsittelevässä

tutkimuksessa on käsitelty vain ohimennen. 1880-luvulta Suomen itsenäistymiseen saakka vuonna 1917 monet tataarit oleskelivat Suomessa satunnaisesti, liikkuen varsinkin alkuaikoina kausiluonteisesti Suomen ja Pietarin tai lähtöseudun välillä. Tarkasteluni osoittaa, että aiemman tutkimuksen välittämä käsitys tataarien pienkauppiaiden saumattomasta sopeutumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan on jossain määrin yksinkertaistus. Vaikkakin olen ensisijaisesti tarkastellut sanomalehdistön kannanottoja – jotka lähinnä edustavat paikallisten viranomaisten ja kauppiaiden suhtautumista tataarikauppiaisiin – artikkeli valaisee niitä arvoja, joita tataarien yllirajaiseen kaupankäyntiin liitettiin. Lisäksi se valaisee vastakkainasettelua, joka toisinaan syntyi paikkalaisyhteisön ja ympäri maata liikkuvien tataarikauppiaiden välille. Konflikteja synnyttivät ajoittain tataarien kaupankäyntimenetelmät ja heidän myymiensä tavaroiden heikko laatu sekä heidän kuljeskelunsa, jonka pelättiin levittävän kolerauhkaa. Koska tataarien harjoittama kauppa liikkui usein laillisen ja laittoman rajamailla, paikalliset kauppiat kokivat sen uhkaavaan heidän omaa elinkeinoansa, ja he yrittivät saada viranomaiset valvomaan tataarien kaupankäyntiä tarkemmin.

Lehdistön tataarien kaupankäyntiin yleisesti liittämät kielteiset assosiaatiot noudattavat tyypillistä kaavaa puhuttaessa pienkaupasta ja kulku- ja markkinakauppaa harjoittaneista etnisistä ryhmistä. Suomalaisena erityispiirteenä voidaan pitää Venäjältä kotoisin olevien etnisten ryhmien näkyvää läsnäoloa suuriruhtinaskunnan kaupankäyntipaikoilla sekä osittain myös kulku- ja markkinakaupan politisoitumista, minkä selittää 1800-luvun lopulla kärjistynyt perustuslaillinen konflikti Suomen suuriruhtinaskunnan ja Venäjän keskusvallan välillä. Tästä johtuen myös tataarikauppiaita epäiltiin venäläisvallan käytyreiksi samalla, kun jotkut heistä oletettavasti hyödynsivät konfliktia parantaakseen omia kaupankäyntiehtojaan. Kauppiaiden ja heidän myymien tavaroiden liikkuvuudessa he taas hyödynsivät yllirajaisia verkostojaan, jotka ulottuivat Nižni Novgorodin suurilta markkinoilta Pietarin kautta Suomeen. Tässä suhteessa tataarilaiset kauppiat olivat todennäköisesti etulyöntiasemassa verrattuna moniin kotimaisiin kauppiaisiin, joilta vastaavat verkostot puuttuivat. Verkostojen olemassaolo myös edesauttoi tataarien myöhempää etabloitumista kauppiiksi.

Lopuksi on syytä korostaa, että suomalaisten sanomalehtien välittämä käsitys tataarien kaupankäynnistä ei suinkaan välitä kokonaiskuvaa kaupan todellisesta merkityksestä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa. Tämän osoittaa kaupan olemassaolo ja kasvu, kuten myös se seikka, että sekä viranomaiset että asiakkaat katsoivat laitonta kulkukauppaa usein sormien läpi. Vaikka viranomaiset pyrkivät ajoittain rajoittamaan ja jopa kieltämään tataarien kulkukaupan ja lehdistö kuvaili kauppiaita ja heidän myymiään tavaroita kielteiseen sävyyn, tavaroille löytyi kysyntää vuosisadan vaihteessa. Liikkuvaa yllirajaista kauppa harjoittavien

kulku- ja markkinakauppiaiden kautta erityisesti alemmat väestöluokat, joilla talouden kasvaessa oli varaa kuluttaa enemmän, pääsivät osallisiksi kulutusyhteiskunnan kehityksestä. Koska kaupankäynti edellytti myyjän ja ostajan välistä kommunikaatiota ja vuorovaikutusta, siitä muodostui myös areena kulttuurisille kohtaamisille. Markkina- ja kulkukaupan kautta monet suomalaiset tulivat arkipäivässä kosketuksiin Venäjältä tulleisiin ihmisiin, jotka etnisyydeltään, uskonnoltaan ja kulttuuriltaan erosivat valtaväestöstä, ja joihin he ilman kaupankäyntiä eivät välttämättä olisi törmänneet.

LÄHTEET

Sanoma- ja aikakauslehdet:

Aamulehti

Aura

Björneborgs Tidning

Borgåbladet

Borgå Nya Tidning

Ekenäs Notisblad

Ekenäs Tidning

Finljandskaja Gazeta

Folkwännen

Fredrikshamns Tidning

Hangö

Hufvudstadsbladet

Hämeen Sanomat

Hämäläinen

Kaiku

Kotka

Kotka Nyheter

Kotkan Sanomat

Kotkan Uutiset

Kristinestads Tidning

Norra Posten

Nya Pressen

Nyland

Nystads Tidning
Perä-Pohjolainen
Päivälehti
Tammerfors Aftonblad
Tampere
Tampereen Sanomat
Tampereen Uutiset
Tornio
Turun Lehti
Vestra Nyland
Wasa Nyheter
Wasa Tidning
Wiborgsbladet
Wiborgs Nyheter
Wiipuri
Åbo Tidning
Åbo Underrättelser
Östra Finland

KIRJALLISUUS

Amelina, Anna, Nergiz, Devrimsel D., Faist, Thomas & Glick Schiller, Nina (eds.) 2012. *Beyond Methodological Nationalism. Research Methodologies for Cross-Border Studies*. New York: Routledge.

Baibulat, Muazzez 2004. *Tampereen Islamilainen Seurakunta: juuret ja historia*. Tampere: Tampereen Islamilainen Seurakunta.

Bekkin, Renat & Ståhlberg, Sabira 2016. Saint Petersburg. Teoksessa Ingvar Svanberg & David Westerlund (eds.), *Muslim Tatar Minorities in the Baltic Sea Region*. Leiden Boston: Brill, 67–85.

Ekholm, Laura 2014. *Boundaries of an Urban Minority. The Helsinki Jewish Community from the End of Imperial Russia until the 1970s*. Helsinki: Helsinki University.

Engman, Max 2009. Pitkät jäähyväiset. Suomi Ruotsin ja Venäjän välissä vuoden 1809 jälkeen. Helsinki: WSOY.

Fontaine, Laurence 1996. History of Pedlars in Europe. Cambridge: Polity Press.

Gustafson, Per 2007. Ett transnationellt perspektiv på migration. Teoksessa Erik Olsson, Catarina Lundqvist, Annika Rabo, Lena Sawyer, Östen Wahlbeck, Lisa Åkesson (red.), Transnationella rum. Diaspora, migration och gränsöverskridande relationer. Umeå: Boréa Bokförlag.

Haapala, Pertti (2007). Kun kaikki alkoi liikkua. Teoksessa Pertti Haapala & Kai Häggman (toim.), Suomalaisen arjen historia 3. Modernin Suomen synty. Helsinki: Weilin + Göös, 47–74.

Halén, Harry 1999. Suomen tataarit. Teoksessa Markku Löytönen ja Laura Kolbe (toim.), Suomi. Maa, kansa, kulttuurit. SKST 753. Helsinki: SKS, 315–332.

Halén, Harry 2011. Suomen tataarit. Teoksessa Kadriye Bedredtin (toim.), Tugan tel. Kirjoituksia Suomen tataareista. Suomen Itämaisen Seuran suomenkielisiä julkaisuja 39. Helsinki: Suomen Itämainen Seura, 1–26.

Halén, Harry 2016. De ryska muslimsoldaterna som den finländska tatarminoritetens förtrupp. Teoksessa Mats Wickström & Charlotta Wolf (red.), Mångkulturalitet och minoriteter i Finland under tre sekel. SSLF 803. Helsingfors: SLS, 151–175.

Harviainen, Tapani 2001. The Islamic Congregation of Tatars in Finland: acknowledged from 1925 on. Proceedings of the Finnish Institute in the Middle East 2001:3. Vantaa: Suomen Lähi-idän instituutin säätiö, 1–8.

Häkkinen, Antti 2005. Kiertäminen, kulkeminen ja muukalaisuuden kohtaaminen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun maalaisyhteisössä. Teoksessa Antti Häkkinen, Panu Pulma ja Miika Tervonen (toim.), Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. Historiallinen Arkisto 120. Helsinki: SKS, 225–262.

Jussila, Osmo 2004. Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1917. Helsinki: WSOY.

Jutikkala, Eino 1957. Turun kaupungin historia 1856–1917. Ensimmäinen nide. Turku: Turun sanomalehti ja kirjapaino osakeyhtiö.

Khalidov, Anas B. 1994. The History of Islam in St Petersburg. *Religion, State and Society* 22:4, 245–249.

Leitzinger, Antero 2006. Suomen tataarit: vuosina 1868–1944 muodostuneen muslimiyhteisön menestystarina. Helsinki: East-West Books.

Leitzinger, Antero 1999. Tataarit Suomessa. Teoksessa Tuula Sakaranaho & Heikki Pesonen (toim.), *Muslimit Suomessa*. Helsinki: Helsinki University Press, 25–58.

Leitzinger, Antero 2011. Tataarit Suomessa. Teoksessa Kadriye Bedredtin (toim.), *Tugan tel. Kirjoituksia Suomen tataareista. Suomen Itämaisen Seuran suomenkielisiä julkaisuja* 39. Helsinki: Suomen Itämainen Seura, 27–63.

Light, Ivan, Bhachu, Parminder & Karageorgis, Stavros 2004. Immigrant Networks and Immigrant Entrepreneurship. Teoksessa Ivan Light & Parminder Bachu (eds.), *Immigration and Entrepreneurship. Culture, Capital and Ethnic Networks*. Transaction Publishers: New Brunswick (U.S.A) and London (U.K), 25–49.

Lincoln Fitzpatrick, Anne 1990. *The Great Russian Fair. Nizhnii Novgorod 1840–1890*. London: MacMillan.

Lindberg, Hanna 2018. "I händerna på arkangeliter, judar och andra schakrare": debatten om gårdfarihandel på Finlands lantdag 1877–1878. *Historiskt Tidskrift för Finland* [forthcoming 2018]

Lundqvist, Pia 2008. *Marknad på väg. Den västgötska gårdfarihandeln 1790–1864*. Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg nr 52. Göteborg: Göteborgs universitet.

Mikkola, Kati & Stark, Laura 2009. Himotut ja halveksitut kulutustarvikkeet: uusien kulutustottumusten vaikutukset suomalaisiin maalaisyhteisöihin 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa. *Historiallinen Aikakausikirja* 2009:1, 4–17.

Mitchell, Ian 2016. *Tradition and Innovation in English Retailing, 1700 to 1850*. Farnham, GB: Routledge.

Naakka-Korhonen, Mervi 1988. *Halpa hinta, pitkä mitta. Vienankarjalainen laukkukauppa*. Helsinki: SKS.

Nevalainen, Pekka 2016. *Kulkukauppiaista kauppaneuvoksiin. Itäkarjalaisten liiketoimintaa Suomessa*. Helsinki: SKS.

Nygård, Henry 2004. *Bara ett ringa obehag? Avfall och renhållning i de finländska städernas profylaktiska strategier 1830–1930*. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Illman, Ruth & Nynäs, Peter 2017. *Kultur, människa, möte: ett humanistiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Pesonen, Niilo 1980. *Terveyden puolesta – sairautta vastaan. Terveyden- ja sairaanhoito Suomessa 1800- ja 1900-luvulla*. Porvoo Helsinki Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Polvinen, Tuomo 1985. *Valtakunta ja rajamaa. N.I. Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä 1898–1904*. Porvoo Helsinki Juva: WSOY.

Rasila, Viljo 1961. *Suomen torpparikysymys vuoteen 1909. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia LIX*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Rosander, Göran 1980. *Gårdfarihandel i Norden. En översikt över en gammal handelsform*. Stockholm: LTs förlag.

Stark, Laura 2011. *The Limits of Patriarchy. How Female Networks of Pilfering and Gossip Sparked the First Debates on Rural Gender Rights in the 19th-Century Finnish-Language Press*. *Studia Fennica Ethnologica* 13. Helsinki: SKS.

Storå, Nils 1984. *Från Östkarelen till Åland. Gårdfarihandel och kulturkontakt. Bottnisk kontakt II: Maritimhistorisk konferens*. Mariehamn: Ålands landskapsstyrelse, 31–35.

Storå, Nils 1989. *Ostkarelische Wanderhändler als Kulturvermittler in Finnland*. *Jahrbuch für Volkskunde und Kulturgeschichte* 32, 34–43.

Tervonen, Miika 2014. Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta. Teoksessa Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman (toim.), *Kotiseutu ja kansakunta*.

Miten suomalaista historiaa on rakennettu. Helsinki: SKS, 137–162.

Tommila, Päiviö 1999. *Suuri adressi*. Helsinki Porvoo Juva: WSOY.

Torvinen, Taimi 1984. Venäläiset lehdet Suomessa, erityisesti *Finljandskaja Gazeta*. Teoksessa Pauli Kurkinen (toim.), *Venäläiset Suomessa 1809–1917*. *Historiallinen Arkisto* 83. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1984, 241–267.

Torvinen, Taimi 1989. *Kadimah*. Suomen juutalaisten historia. Helsinki: Otava.

Wassholm, Johanna 2017. Handel i marginalen. Den judiska småhandeln och lokalsamhället i Åbo i slutet av 1800-talet. *Historisk Tidskrift för Finland* 102:4, 589–617.

Wassholm, Johanna & Sundelin, Anna 2018. Emotions, trading practices and communication in transnational itinerant trade: encounters between ‘Rucksack Russians’ and their customers in the late nineteenth- and early twentieth-century Finland. *Scandinavian Economic History Review* 66:2, 1–17.

Wickström, Mats & Wolff, Charlotta 2016. Historiska perspektiv på mångkulturalitet, migration och minoriteter i Finlands historia. Teoksessa Mats Wickström & Charlotta Wolff (toim.), *Mångkulturalitet, migration och minoriteter i Finland under tre sekel*. *Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland* 803. Helsingfors: SLS, 7–26.